

OSTRZYĆ (55) *vb impf*

o jasne.

inf ostrzyć (7) [w tym: -ić (1)]. ◇ *praes 1 sg* ostrzę (5). ◇ *3 sg* ostrzy (28) [w tym: -i (5)]. ◇ *1 pl* ostrzemy (1). ◇ *3 pl* ostrzą (3). ◇ *praet 3 sg m* ostrzył (2). *f* ostrzyła (1). ◇ *1 pl m pers -smy* ostrzyli (1). ◇ *3 pl m pers* ostrzyli (1). ◇ *imp 2 sg* ostrz (1). ◇ *3 pl* niech ostrzą (1). ◇ *con* [2 *sg m* byś ostrzył.] ◇ *3 pl subst* by ostrz(e)ły (1). ◇ *part praes act* ostrząc (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Nadawać jakiemuś przedmiotowi ostrość, czynić ostrym; acuere Murm, Mącz, PolAnt, Calag, Cn; exasperare Calep, Cn; acuminare, propilare Mącz; secare Modrz; peracuere Calep; atterere, exacuire, praeacuere, subigere, trahere Cn* [w tym: *co* (21)] (29) : *Acuere cultrum, Das meßer wetzen ader fchleiffen. Noż oftrzyć. Exterere aciem cultri idem Murm 144; Żelazo przytępione/ oftrząc wyoftrzy fie. BielKron 81v; Acumino, Zakończam/ Oftrzę Mącz 3a, 3a, 326c; ModrzBaz 2; Calag 412b; ZapKościer 1584/47v; Calep 382a, 774a; Sam wodz [żórawi] nos [= dziób] częłto oftrzy/ fkrzydeł pomułkuie/ Nog poprąwia/ do gárdłá bić fię nágotuie. KmitaSpit B3v, B4; SzarzRyt D2v.*

ostrzyć czego [funkcja *supinum* = *do ostrzenia*] (1): *chodzili wżyfcy Izráelczycy do Filiſtynow/ káždy oftrzyć lemieżzá fwego* [ut *acueret unusquisque vomerem suum PolAnt 1.Reg 13/20*]. *CzechRozm 109v.*

W charakterystycznych połączeniach: ostrzyć lemiesza, naczynia do rzazania, nasiek, noż, zbroię (2), żelazo (2).

W przen (16) :

Zwroty: »broń jeden na drugiego ostrzyć« (1): Iáko nákoniec to Kroleſtvo z ták niebeſpiecznych rázow vpadku fwego y czáfow náłznych w częłte interregná w cále zoſtawáło? Może fie rzec: [...] nieták bronią: bo iá ieden ná drugiego oftrzył: iáko właſniey modlitwą vſtáwiczná *PowodPr 20.*

»gardło sobie ostrzyć [czym *na co*] = *pubudzać apetyt (1):* Alem proſto nie myſliw: ci fye ná to godzą/ Co fzpérki niedopieklé/ y twárdy fér głodzą: Co fobie gárdłá oftrzą ná niewinné piwo *Rydzem/ ſledziem/ ogórkim: nie wiem co im krzywo. KochPieś 21.*

»gniew [czyj] *ostrzyć* [na kogo, na co] (2): Y thák rozumie/ że Pan Bog ná Polkę gniew fwoy oftrzy/ kiedy iey godne ludzi bierze. *GórnDworz Dd8v; RejPos 334v.*

»ostrzyć [na kogo] *język* = *obmawiać, oczerniać (1):* then Grzegórz vczeń ónego práwégo Antykryſtá/ tenże Máiełtat páná náłzego Iezuſá Chryſtuſá wywraca/ wiłzuie/ oftrzy nań ięzyk fwóy iáko wąż *BiałKat 181.*

»ostrzyć [na co] *język* = *rozmawiać, mówić na jakiś temat (1):* A iż do wiáry/ wyznánia potrzebá: nie oftrz ná to ięzyká/ bo y w tym potknąć fię możeńf: ále pádni ná ziemię á day cześć Troycy ś. á żyi cnotliwie *SkarKaz 277b.*

[»[komu] na głowie koły ostrzyć« = *usilnie, gwałtownie upominać kogoś: przyrodzenie polskie takie jest, że [...] jeśli mu z przodku swej woli dopuścisz, już tego potym nie uhamujesz, byś mu dobrze na głowie i koły ostrzył OrzŻyw 233.*]

»[na kogo] kosę, siekierę ostrzyć« = *przygotowywać się do zadania ciosu [szyk zmienny] (1:1)*: Iełteś iáko Dąb wyniołły/ Ták bez zołędziu vrołły/ A łmierć małż chytrą przechyreł/ Co ná cię ołrzy łiekierę. *RejZwierc* 232, [238].

»ostrzyć miecz« [*w tym: na kogo, na co (4)*] = *przygotowywać się do walki, do zniszczenia kogoś [szyk zmienny] (7)*: gdy to miałto zágubiemy/ ná ktorełmy zówždy łwe miecze ołrzyli á zbroię dzyáłáli/ przydzye ná Rzym táki pokoy/ iz łámi s łobą walczyć mułsımy. *BielKron* 129v; iz ná táki pokoy Pan wltawicznie ołrzy miecz łwoy/ gniew łwoy/ á łrogołci łwoie *RejPos* 334v; Iełli łye człówek zły niepohámuie/ Pan łwóy miecz ołrzy/ pan łuk náłožony Ná rękę trzyma/ y łtrzały gotuie Smiertelne *KochPs* 10; Pátrz iáko wiele Tyrránow Kołciól Boży do tych czáłow burzyło/ iákiego okrucieńłtwá wzywáli/ iákim go ogniem podzegáli/ iákie náń miecze ołrzyli *ReszPrz* 5, 6; *ZawJeft* 30; Więć porządny boiownik/ nie dla tego łeie Krew ludzká [...]/ By woyná z woyny rołlá [...]; Ale przeto miecz ołrzy/ przeto bywa łrogi/ Zeby pokoy wczynił oyczyźnie łwey drogiey. *KlonWor* 30.

»ostrzyć wąsik« (1): Pátrzayże iák łię łtroi on czuryło młody: Czuprynę podmułkuie [...]: ołrzy wąsik *KlonWor* 58.

2. *Potęgować cechę zasadniczą (o zmysłach, zdolnościach); exercere HistAl; agere Mącz; acuire Modrz [co] (24)*: Też oleiek [...] wpufzczony ciepło w vcho głuchołć oddala y łłuch ołrzy. *FalZioł* I 76c; RZodkwiana wodkha [...] głos ołrzy flegmę grubá álipką w pierłiach vkrawa *FalZioł* II 11b; A przeciwi łie [*safirus*] niemoczy łwięte⁸⁰ Walantego/ pamieć ołrzy/ á dawa mocz ku dobremu poradzeniu *FalZioł* IV 58a, I 27d, 119a, b, 143b, II 13a (12); *GlabGad* G8; kthore zafię [*dziecię*] do łiedmi lat [...] łiczyby poiąc nie może/ zniamię to iełt pewne rozumu łępego/ z kąd łie wielki pożytek łiczyby vkazuie iz rozum ołrzy człowieczy *KłosAlg* A4v; *HistAl* D5v; yżebyłmy łię żadną łzkaradną á łzkodliwą grá niebawili/ iedno tylko tymi ktoreby ołtrzeły dowcip/ albo łiły cielełne potwierdzáły. *KwiatKsiąz* Pv, L2v; *Mącz* 5d; Weźmi Biedrzeńcu/ Bukowice/ Ruty/ Kopru [...]/ A tho ná zaráń y ná wieczor po trunku piy/ zágzewáiąc ciepło á tho głowę bárzo czyłci/ ták/ iz y wzrok ołrzy/ y łłuch otwiera. *SienLek* 39v; *GórnDworz* Kk4; iz oná [*nauka*]/ y do wyrozumienia rołtropnołć ołrzy/ y łpofobnołć do łpraw w człóweku wzbudza y stwierdza. *ModrzBaz* 9v; [Wiem/ práwi/ że to mieyłce o wiecznem Chriłtułowem vrodzeniu mnodzy wykłádáli/ ktorzi też o owem słowku DZIS rzeźwo mądrołć łwą ołrzyli. *BudArt* D].

ostrzyć czym (2): Gdyż y w báłniach niemáło rzeczy náyduiemy/ Ktoremi pod czás łobie rozum náłz ołrzyemy. *HistLan* F4v; Y to ielzce ná pámieć łię tu przywiełć może/ iz áppetyt rozmałtymi przyłmákámi ołrzyć czáłem potrzebá *LatHar* +5v.

W przeciwstawieniu: »ostrzyć ... kazić« (1): Vino miernie przyięthe rozum ołrzy, ale nie miernie pite rozum y zdrowie kazi. *BielŻyw* 169.

W charakterystycznych połączeniach: *apetyt ostrzyć, dowcip (2), głos, pamięć, rozsądek, roztropność, rozum (7), słuch (2), wzrok (9)*.

3. *Jątrzyć, podburzać, podżegać; accendere, acerbare, asperare, exacerbare, exasperare, exulcerare, inflammare Cn (2)*:

ostrzyć kogo na kogo (1): Ták to ia mówię/ iáko mówić cnemu Polakowi á wiernemu poddánemu Królá Polłkiego przyłtoi: nie ołtrząc Królá Pána łwego ná nikogo *OrzQuin* D3v.

Wyrażenie: »ostrzyć rzecz słowy« = *zaostrzyć jakąś sprawę przez niepotrzebne słowa; exasperare rem verbis* Mącz, Cn (1): Exasperat rem verbis, Ołtrzi rzecz słowy. Pobudza tym więcej ku yákiey rzeczi. Mącz [18]a.

4. [Zlecać, nakazywać ostro [co komu]: A będą słowá te/ ktore ia przykázuię tobie dzifia/ ná łercu twoim. A ołtrzyć ie będziez łynom twym [*Et repetes ea filiis tuis*; będziez ie oznaymiał y powiadał Leop; Y będziez ie powieđał WujBib] y mowić o nich będziez łiedząc łobie *BudBib Deut 6/7 (Linde)*.]

Synonimy: 3. *buntować, burzyć, jątrzyć, mieszać, pobudzać, poduszczać, zapalać.*

Formacje współrdzenne: *ostrzyć się, naostrzyć, obostrzyć, obostrzyć się, wyostrzyć, wyostrzyć się, zaostrzyć, zaostrzyć się, zostrzyć, zostrzyć się; obostrzać się, wyostrzać, zaostrzać, zaostrzać się; ostrzeć, zostrzeć.*

Cf **OSTRZENIE, OSTRZONY, [OSTRZYMIECZ]**

TG